

DVE INTERPRETÁCIE PINDAROVÝCH VERŠOV

ULRICH WOLLNER, Katedra filozofie FF UMB, Banská Bystrica

WOLLNER, U.: Two Interpretations of Pindar's Verses
FILOZOFIA 69, 2014, No. 3, pp. 274-280

The article examines two interpretations of several verses of the famous Greek lyric poet Pindar. Pindar's poem has not been preserved; its probably introductory verses were recorded by Plato in the dialogue *Gorgias*. However, the verses are not declaimed by Socrates, but by his greatest opponent in the dialogue – a young aspiring Athenian politician Callicles. Another author referring to the main idea of the first line of Pindar's poem was his contemporary – historian Herodotus. The aim of the article is to compare these two interpretations.

Keywords: Pindar – Plato – *Gorgias* – Callicles – Herodotus – Interpretation – Verse

Podľa Aristotelovho svedectva niektorí ľudia vyžadujú, aby mysliteľ na potvrdenie správnosti svojich myšlienok uvádzal verše básnikov (*Met.* 995a).¹ Aristotelés teda opísal sklon niektorých ľudí používať úryvky z poetických textov ako svedectvá na podporu svojho argumentu alebo presvedčenia.² Táto prax slúžila na legitimizáciu, potvrdenie argumentov autoritou, za ktorú boli v gréckej kultúre básnici považovaní. To znamená, že verše poetov boli v gréckej kultúrnej tradícii autoritatívnym zdrojom. Uvedený prístup aplikoval aj Platónov Sókratés, ktorý sa pred svojím žalobcom Melétom a sudcami odvoláva na Homérove verše.³ Ich citáciami a parafrázami podporuje svoju predchádzajúcu myšlienku, že človek nemá uvažovať o nebezpečenstve smrti, ale pri konaní má brať do úvahy len to, či koná spravodlivo, alebo nespravodlivo (*Ap.* 28c-d). Je teda zrejmé, že ako Aristotelés, tak aj Platón zvyrazňujú jeden z charakteristických znakov gréckej kultúry:

¹ V *Rétorike* objaňuje: „Svedkov (μάρτυρες) z dávnych dôb rozumiem ako básnikov a všetky známe osobnosti, od ktorých pochádzajú všeobecne známe výroky, ako sa napríklad Aténčania v spore o Salamínu odvolávali na svedectvo Homéra (Ὁμήρου μάρτυρι) a nedávno Tenedžania proti Sigejcom na svedectvo Periandra z Korintu. Tiež Kleofón použil proti Kritiovi Solónove elégie ako dôkaz svojho tvrdenia, že Kritiova rodina bola oddávna roztopašná, pretože inak by Solón nevytvoril verš: „Prikážte, aby ryšavý Kritias počúval otca.“ To by teda boli svedkovia (μάρτυρες) toho, čo bolo“ (*Rhet.* 1375b-1376a).

² Perlman dokumentuje, že schopnosť citovať poetické texty a použiť značné množstvo poézie pri formulovaní, ilustrovaní alebo posilňovaní vlastnej argumentácie bola široko rozšírená predovšetkým medzi rečníkmi (Perlman 1964).

³ Prax odvolávať sa na básnikov ako svedkov (μάρτυρες) podporujúcich argumentačné stanovisko sa vyskytuje aj v Platónovom diele *Zákony*. Postava Aténčana tvrdí: „Aj my máme za svedka (μάρτυρ) básnika, Theognida, spoluobčana sicílskych Megaranov, ktorý hovorí...“ (*Leg.* 630a). Na inom mieste (*Leg.* 680d) Aténčan konštatuje, že Homér je spolusvedkom.

veľmi cenenú autoritu básnického slova.⁴

V tomto príspevku chcem poukázať na skutočnosť, že napriek spomínanej autorite poetického slova v gréckej kultúre nejednotná, všeobecne akceptovaná interpretácia tých istých veršov. Ako príklad som vybral niekoľko veršov pochádzajúcich od slávneho lyrického poetu Pindara. Pindarova báseň sa nám nezachovala,⁵ jej pravdepodobne úvodné verše zaznamenal Platón v dialógu *Gorgias* (484b).⁶ Verše však nerecituje postava Sókrata, ale jeho najväčší myšlienkový oponent vystupujúci v dialógu – mladý začínajúci aténsky politik Kalliklés.⁷ Druhým autorom, ktorý sa odvolal len na hlavnú myšlienku z úvodného verša Pindarovej básne, bol jeho súčasník historik Hérodotos. Či sa tieto interpretácie naozaj odlišujú a ak áno, tak v čom, to bude predmetom skúmania v tomto článku.

Interpretácia prvá – Platónov Kalliklés. Predtým, ako budeme analyzovať Kallikleovu interpretáciu Pindarových veršov, uveďme ich znenie:

Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων ἄγει δικαίων τὸ βιαιότατον ὑπερτάτῃ χειρὶ. τεκμαίρομαι ἔργοισιν Ἡρακλέος, ἐπεὶ – ἀπριάτας...	„Zákon, kráľ všetkých smrteľníkov aj nesmrteľných, pred súd privádza aj súdi to, čo je najviac násilné, najvyššou rukou. Podávam dôkaz na základe Héraklových činov – keďže bez kúpy...“ ⁸
--	--

(*Gorg.* 484b)

Kalliklés teda citoval približne prvých päť a pol riadka z poémy. Zároveň však Sókrata a prítomné auditórium upozorňuje, že nevie Pindarove verše naspamäť (τὸ γὰρ ᾄσμα οὐκ ἐπίσταμαι). To mu však nebráni vyhlásiť, že sa mu zdá ako keby (δοκεῖ δέ μοι), Pindaros vo svojej básni vyjadril názory podobné tým jeho.⁹ Ďalšie verše z poémy nerci-

⁴ S ňou súvisel vysoký spoločenský status poetov.

⁵ Viacerí moderní autori sa pokúšali doplniť a rekonštruovať ďalšie verše básne, ktoré sa veľmi poškodené našli na Oxyrhynchovom papyruse, pochádzajúcom z prvého alebo zo začiatku druhého storočia po Kr. Toto nové vydanie vyšlo v edícii E. Lobela v roku 1961 a prinieslo takmer päťdesiat úplne alebo sčasti nových veršov. K tomu pozri: (Ostwald 1965, 117-118; Lloyd-Jones 1972, 46-48).

⁶ Budem abstrahovať od otázky, či Platón presne citoval Pindarove verše. K diskusii na túto tému pozri: (Dodds 1959, 272; Ostwald 1965, 132 pozn. 8; Demos 1994, 102-107; Grote 1994).

⁷ Marian Demos konštatuje, že táto citácia je pravdepodobne najdiskutovanejšou citáciou z lyrickej poézie nachádzajúcej sa v Platónových dielach (Demos 1994, 85).

⁸ Preložil Andrej Kalaš.

⁹ Podľa Lloyd-Jonesa Platón nielen v *Gorgiovi*, ale aj na iných miestach, kde sa odvoláva na tento fragment, hrubo skresľuje Pindarovo myslenie. Zakladateľ Akadémie totiž využíva báseň na svoje vlastné účely. Pindaros nebol imoralistom podľa vzoru Kallikleu (Lloyd-Jones 1972, 45). Proti uvedenému názoru vyjadrujem námietku. Ak totiž vychádzame z pasáží v Platónových *Zákonoch*, tak je veľmi pravdepodobné, že zakladateľ Akadémie interpretoval Pindarovu báseň v súlade s tým, ako ju vysvetľuje postava Kallikleu. Atéňčan v *Leg.* 690b-c konštatuje, že silnejší má vládnuť a slabší poslúchať – to je

toval, ale obmedzil sa na parafrázu a výklad ich zmyslu (λέγει). Od Kallikleá sa dozvedáme, že slávny grécky hrdina Héraklés si bez súhlasu majiteľa prisvojil dobytok patriaci Géryonovi (484b-c).¹⁰ Dobytok teda nezískal prostredníctvom legálnej obchodnej transakcie ani ako dar. To naznačuje, že Héraklés ho nadobudol násilným, nezákonným konaním – lúpežou. No podľa Kallikleovej interpretácie Héraklés tak konal na základe presvedčenia, že jeho počínanie je od prírody spravodlivé (τοῦ δικαίου φύσει, 484c).¹¹ To znamená, že Héraklovo správanie nepotrebuje ospravedlnenie, pretože má na svoje konanie „prirodzené právo“, to, čo koná, koná v súlade so spravodlivosťou. Takto chápaná spravodlivosť podľa Kallikleá garantuje, že kravy alebo iné hnutelné či nehnuteľné majetky nižších a slabších ľudí patria človeku lepšiemu a silnejšiemu (484c).¹² Héraklovo konanie teda slúži Kallikleovi ako model, vzor konania podľa spravodlivosti prírody.¹³ Tým, že sa Kalliklés odvoláva na Pindarovu autoritu, legitimizuje svoj názor a zároveň chce poukázať na skutočnosť, že jeho postoj nie je nový, revolučný.¹⁴ Jeho cieľom bolo podporiť svoj názor, že vládnuť majú najmocnejší, najschopnejší. Inými slovami, je pri-

---

najrozšírenejšia vláda „... medzi všetkými živými tvormi a zodpovedá prirodzenosti, ako kedysi povedal tébsky Pindaros. Avšak najväčší nárok je zrejme ten, ..., ktorý prikazuje, aby nevedomý poslúchal a rozumný viedol a vládol. A práve o tom, veľmúdry Pindaros, by som skoro súdil, že sa to deje nie proti prírode, ale podľa prírody: vláda zákonov nad všetkými, čo ju dobrovoľne prijímajú, a ktorá nevyrastá z násilia.“ Na inom mieste (*Leg.* 714e-715a) Aténčan tvrdí: „... povedali sme, tuším, že to Pindaros vydáva za prirodzené, keď robí z práva najväčšie násilie, ako hovorí.“ Aj iný odkaz postavy Aténčana, hoci v ňom Pindarovo meno nie je uvedené, zdôrazňuje: „To všetko sú, priatelia, u mladých ľudí myšlienky múdrych mužov, píšucich prostou rečou, aj básnikov, ktorí tvrdia, že najvyššie právo je všetko, čo si kto vymáha násilím... vzbury ľudí, snažiacich sa týmto prostriedkom zavliecť mládež k správne mu životu podľa prírody, ktorý vraj skutočne spočíva v živote, v ktorom má človek moc nad ostatnými...“ (*Leg.* 890a).

¹⁰ Géryonés bol známy z gréckej mytológie ako obor s tromi telami, ktorý vlastnil veľké stáda hovädzieho dobytku vynikajúceho krásou.

¹¹ Podľa E. R. Doddsa si Pindaros nemyslel, že Héraklove násilné činy sú nejakým spôsobom „obvyklé“ (Dodds 1959, 270). M. Ostwald objasňuje, že Géryon je Pindarom predstavovaný ako obeť násilia nespravodlivo páchaného hrdinom, ktorý bol bežne považovaný za osloboditeľa *par excellence*, a to od monštier, ktoré spôsobovali ľuďom problémy (Ostwald 1965, 118). Aj autorke M. Demos sa zdá, že Pindaros sa sústredil na násilné konanie zo strany Hérakla (Demos 1994, 95-98).

¹² Na mieste 488b Sókratés stotožňuje Kallikleovu pozíciu s Pindarovou a pýta sa ho: „... ako je to s tým právom podľa prírody (τὸ δίκαιον ... τὸ κατὰ φύσιν)? Aby mocnejší násilím uchvacoval veci slabších a aby vládol lepší nad horšími a aby zdatnejší mal viac ako menej zdatný?“

¹³ Grote upozorňuje na skutočnosť, že Kalliklés narúša mýtus tým, že prisudzuje svoj vlastný záujem ako motív konania Hérakla. Héraklés však vzal dobytok Géryonovi preto, lebo mu to prikázal Eurystheus, a nie preto, že ho chcel sám pre seba, a už vôbec nie na základe myšlienky, že silný má dominovať a okrádať slabých (Grote 1994, 22).

¹⁴ Podľa Doddsa by sme len ťažko mohli pripísať zbožnému Pindarovi takýto šokujúci názor (Dodds 1959, 270). Martin Ostwald dokazuje, že Kallikleov výklad vychádza z dištinkcie νόμος – φύσις, ktorá sa však rozvinula až niekoľko desaťročí po Pindarovej smrti. Kallikleov pokus vnášať do básnikových veršov túto dištinkciu, s ktorou prišli až neskoršie generácie, považuje tento interpretátor za nebezpečný (Ostwald 1965, 123). Marian Demos zdôrazňuje, že Kallikleov názor, podľa ktorého silnejší majú mať výhody oproti slabším, je jeho interpretáciou νόμος, ale tá nie je v zhode s Pindarovou pozíciou. Kalliklés mení význam veršov Pindarovej poémy tak, aby vyhovoval jeho filozofickej pozícii (Demos 1994, 100-101).

rodzené, a teda spravodlivé, ak silnejší vládnu slabším.¹⁵ A zároveň je prirodzené, že silní majú mať viac ako slabí. Takto chápaný princíp by mal platiť aj do budúcnosti, pretože ho považuje za všeobecne platný pre celé tvorstvo, pre všetkých ľudí a všetky generácie.¹⁶ Podľa Kallikleia je νόμος (chápaný ako právo prírody – τῆς φύσεως δίκαιον, 484b)¹⁷ právo silnejšieho, a to vo všetkých prípadoch.¹⁸ Grote uvádza, že podľa Kallikleia silný muž uplatňuje svoje prirodzené právo, vládnuť slabšiemu, čo je vyjadrením spravodlivosti prírody v samotných násilných činoch. Násilie nie je potrebné odôvodňovať, pretože je to spravodlivosť prírody (Grote 1994, 30-31). Tým však nepriamo presadzuje ideu práva tyrana žiť svoj život na úkor iných, presadzovať svoje záujmy bez ohľadu na záujmy iných a mať k dispozícii všetko, po čom zatúži.

Interpretácia druhá – Hérodotos. Odkaz na túto Pindarovu poému, ešte starší než Platónov, sa nachádza u historika Hérodota (*Hist.* 3. 38), Pindarovho súčasníka. Aby sme správne pochopili, prečo Hérodotos svoj rozsiahly výklad podporuje odkazom len na úvodný verš Pindarovej básne „... zvyk je kráľom všetkých (νόμον πάντων βασιλέα)“, treba objasniť kontext tohto odkazu. Hérodotos pred týmto odkazom uvádza experiment, v priebehu ktorého perzský kráľ Dareios konfrontoval zvyky spojené s pohrebnými praktikami Grékov s praktikami indického kmeňa Kalliatov. Hérodotos opísal odpor Grékov proti Dareiovmu návrhu prebrať zvyk Kalliatov konzumovať telá svojich mŕtvych a naopak hrôzu Kalliatov z toho, že by mali svojich mŕtvych spaľovať tak, ako je to zvykom v Grécku (*Hist.* 3. 38). Tento príbeh poukazuje nielen na to, že rôzne národy majú rôzne zvyky, ale predovšetkým na postoj, ktorý má každý národ, každá kultúra ku svojim zvykom tak hlboko zakorenený, že by sa ho len veľmi ťažko zriekol. Zvyky (νόμοι) totiž

---

¹⁵ Je možné, že Platón sa pri charakteristike myslenia svojho Kallikleia inšpiroval myšlienkami sofistu Antifóna. Antifón totiž rozlíšil medzi tým, čo je spravodlivé podľa φύσις, a tým, čo je spravodlivé iba konvencionálne – podľa zákona (νόμος). Napísal: „Zákony obce sú totiž umelé, zákony prírody však nevyhnutné. A nariadenia zákonov sú dohodnuté, nie prirodzené, nariadenia prírody však prirodzené, nie dohodnuté... väčšina toho, čo je spravodlivé podľa zákona, má nepriateľský postoj k prírode“ (*DK* 87 B44). Antifón spochybňuje aj myšlienku, že konvencionálny právny systém je pre ľudí užitočný: „Užitočné veci, ak sú určené zákonom, sú putami prírody a ak sú určené prírodou, sú slobodné... tým, čo dodržia takéto [konvencionálne] zásady, nemôže zákonné právo osožiť...“ (*DK* 87 B44). Kardinálny rozdiel medzi Kallikleom a Antifónom je však v chápaní rovnosti. Sofista totiž napísal: „Lebo od prírody sme si všetci vo všetkom rovní, barbari aj Gréci. Možno to povedať podľa vecí, ktoré sú od prírody pre všetkých ľudí nevyhnutné.“ (*DK* 87 B44).

¹⁶ Podľa Kallikleia tento princíp („prírodného zákona“) platí nielen v prírode, ale aj vo vzťahoch medzi obcami (483d).

¹⁷ Na mieste 483e Kalliklés hovorí o „prirodzenom zákone“ (κατὰ νομον γὰρ τὸν τῆς φύσεως). Marian Demos upozorňuje, že Kalliklés v uvedenom slovnom spojení spája chápanie νόμος a φύσις do širokej hry slov. Kalliklés teda používa slová φύσις, τὸ δίκαιον a νόμος zameniteľne. Νόμος a φύσις sa v kontexte Kallikleovej argumentácie asimilovali v súlade s chápaním spravodlivosti. Ak teda Kalliklés tvrdí, že pojmy νόμος, φύσις a τὸ δίκαιον sú rovnaké, tak normatívne tvrdenie, podľa ktorého je správne, ak silnejší získa výhodu nad slabším, možno považovať za univerzálnu pravdu (Demos 1994, 89-90).

¹⁸ Čo odporuje tomuto princípu, to Kalliklés nazýva „neprirodzenými zákonmi“ (νόμους τοὺς παρὰ φύσιν, 484a).

možno považovať za citlivý ukazovateľ etnickej identity. Každý národ chápe svoje vlastné zvyky ako tie najlepšie, najprirodzenejšie. Možno konštatovať, že νόμος v tomto zmysle zahŕňa konvenčné alebo zvykové postoje k praktickým prejavom viery, ktoré sú uznávané v danej populácii ako platné a pre ňu záväzné.¹⁹

Je zrejmé, že uvedený príbeh z Dareiovho dvora je určený na ilustráciu poznatku, ktorý Hérodotos získal rozprávaním o Kambýsovom škandalóznom konaní v Egypte (*Hist.* 3. 16, 29, 37). Toto správanie spočívalo v zosmiešňovaní posvätných vecí a obyčají iných, Peržanmi podrobených národov. Kambýses nerešpektoval to, čo bolo pre obyvateľstvo daného štátu posvätné, záväzné a hodné rešpektu. To znamená, že neprejavoval žiadnu úctu k tradičným prejavom viery miestnych obyvateľov. Hérodotos si pri opise zvykov, ktoré sú záväzné pre daný národ, uvedomil, že tieto zvyky nie sú záväzné pre iné národy, že nemajú všeobecnú platnosť. Preto interpretuje Pindarove verše v tom zmysle, že každý národ preferuje svoje zvyky (νόμος). Z toho mu vyplynulo zovšeobecnenie, že nikto cudzí nemá právo znevažovať to, čo daná komunita považuje za platné a záväzné. Moderným jazykom povedané: hlása toleranciu k iným kultúram.²⁰

Komparácia interpretácií. Komparáciu predchádzajúcich interpretácií začneme tým, čo majú spoločné. V prvom rade treba zdôrazniť, že tak Platónov Kalliklés, ako aj Hérodotos postupujú tým spôsobom, že najskôr obsérne objasnia svoje stanovisko, ktoré následne podporia citáciou či odvolaním sa na Pindarove verše či úvodný verš. Okrem tohto obidvaja spoločne avizujú, že si nerobia nárok na všeobecne platnú, a teda záväznú interpretáciu Pindarovej poémy. Hérodotos to vyjadril nasledovne: „... zdá sa mi (μοι δοκεῖ), že Pindaros správne povedal...“. Obdobnú formuláciu použil Platónov Kalliklés: „Zdá sa mi (δοκεῖ δέ μοι), že aj Pindaros hovorí práve to, čo hovorím ja...“

Teraz sa môžeme venovať tomu, čím sa tieto dve interpretácie odlišujú. Je veľmi pravdepodobné, že Pindarovo chápanie obsahu termínu νόμος²¹ podľašlo deformácii.

---

¹⁹ Podľa Ostwalda νόμος v gréckej literatúre často popisuje „zvyky“ alebo „konvencie“ platné medzi ľuďmi – praktiky, náboženské alebo svetské, ktoré sú uznané za platné a záväzné podľa spoločnosti, v ktorých prevládajú. Medzi gréckymi autormi najmä Hérodotos neúnavne hlása νόμος tohto druhu (Ostwald 1965, 123).

²⁰ Podľa niektorých interpretátorov Hérodotos vyjadruje vlastný názor na túto problematiku, ktorý sa označuje ako relativistický (Guthrie 1977, 132; Cartledge – Greenwood 2002, 366-367). Presnejšiu interpretáciu ponúkol Marincola, podľa ktorého Hérodotos ukazuje, že presvedčenia o vhodnom správaní sú kultúrne podmienené (Marincola 2006, 19). Ešte exaktnejšie to podľa môjho názoru vyjadril Rood, podľa ktorého Hérodotos argument nepoukazuje na to, že bol prísny kultúrny relativista. Netvrdil, že všetky zvyky sú platné rovnako, ale poukazoval skôr na to, že kultúra určuje vlastný pohľad na zvyky iných kultúr a že tento pohľad by mal viesť k tolerancii. Hérodotos predpokladá, že ľudia vnímajú ako najlepšie v prvom rade svoje vlastné zvyky; potom by si však mali uvedomiť, že toto chápanie zdieľajú všetci; potom môžu pochopiť, že ich vlastné vnímanie nadradenosti je kultúrne podmienené (Rood 2006, 299).

²¹ Budem abstrahovať od otázky *Čo mal Pindaros na mysli pod pojmom νόμος?* K tomu pozri: (Ostwald 1965, 120-124, 130-131, 134; Guthrie 1977, 131-134; Lloyd-Jones 1972, 49, 51; Demos 1994, 94-100; Grote 1994, 30).

Deformácia sa prejavila dvojakou: (1) νόμος chápaný vo význame zákona, princípu, normy, bol stotožnený s prírodou či prirodzenosťou (φύσις). Tento νόμος by sa mal chápať ako všeobecne uznávaný, a teda považovaný za záväzný pre všetkých. Reprezentantom tohto názoru bol Platónov Kalliklés – podľa jeho interpretácie bol Pindaros obhajcom zásady vlády silných nad slabými a aj práva silnejšieho na všetko, čo mal vo vlastníctve slabší. (2) νόμος sa chápe v tom zmysle, že ľudia uznávajú dôležitosť pravidiel a noriem, ale budú ich chápať ako zvyk či konvenciu, teda ako produkt ich kultúry. Takýto produkt má však len obmedzenú platnosť, obmedzenú časom aj priestorom – komunitou, ktorá ju prijala. Tento výtvor teda nemusí byť akceptovaný občanmi iných obcí, pretože tí sa konvencionálne môžu zhodnúť na iných pravidlách. Toto chápanie je prítomné u Hérodota – podľa jeho interpretácie Pindarovho úvodného verša, keď básnik hovorí o tom, čo je νόμος, má na mysli obyčaj/zvyk. To by znamenalo, že každá spoločnosť si tvorí vlastné obyčaje, ktoré môžu byť nepochopiteľné pre iné spoločnosti.

Z komparácie dvoch interpretácií úvodných Pindarových veršov vyplýva, že ich autori dospeli k diametrálne odlišným výkladom. Kým chápanie Platónovho Kallikleia vyúsťuje do tyranie, Hérodotovo poňatie zdôrazňuje rôznorodosť, a tým zložitnosť, až nemožnosť porovnávania politických spoločností a ich kultúr.²² Potvrdila sa tak téza, že napriek autorite básnického slova v gréckej kultúre nie všetky poetické texty bolo možné jednoznačne a pre všetkých akceptovateľne interpretovať.²³

Literatúra

- ARISTOTELÉS (2003): *Metafyzika*. Preložil A. Kříž. Praha: Petr Rezek (skratka *Met.*).
- ARISTOTELES (1978): *Rétorika*. Preložil A. Kříž. Praha: Jan Laichter (skratka *Rhet.*).
- CARTLEDGE, P. – GREENWOOD, E. (2002): Herodotus as a Critic: Truth, Fiction, Polarity. In: Bakker, E. J. – de Jong, I. J. F. – van Wees, H. (eds.): *Brill's Companion to Herodotus*. Leiden: Brill, 351-371.
- DEMOS, M. (1994): Callicles' Quotation of Pindar in the *Gorgias*. *Harvard Studies in Classical Philology*, 96, 85-107.
- DIELS, H. – KRANZ, W. (Hrsg.) (1952 – 1954): *Die Fragmente der Vorsokratiker (griechisch und deutsch)*. Bd. 3, 6. Aufl. Berlin: Weidemann (skratka *DK*).
- DODDS, E. R. (1959): *Plato: Gorgias. A Revised Text with Introduction and Commentary*. Oxford: Clarendon Press.
- GROTE, D. (1994): Callicles' Use of Pindar's Νόμος βασιλεύς: *Gorgias* 484B. *The Classical Journal*, 90, (1), 21-31.
- GUTHRIE, W. K. C. (1977): *The Sophists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HERODOTOS (1985): *Dejiny*. Preložil J. Špaňár, Bratislava: Tatran (skratka *Hist.*).
- LLOYD-JONES, H. (1972): Pindar Fr. 169. *Harvard Studies in Classical Philology*, 76, 45-56.

²² R. Thomas upozorňuje na skutočnosť, že anonymné dielo *Dissoi Logoi* poukazuje na to, ako ľahko sa niektoré Hérodotove etnografické údaje mohli stať inšpiráciou sofistických cvičení navrhnutých tak, aby preskúmali problém relatívnosti hodnôt a rozdielných zvykov po celom svete (Thomas 2006, 70).

²³ Za cenné pripomienky k predchádzajúcej verzii článku ďakujem Jaroslavovi Danešovi a Jaroslavovi Cepkovi.

- MARINCOLA, J. (2006): Herodotus and the poetry of the past. In: Dewald, C. – Marincola, J. (eds.): *The Cambridge Companion to Herodotus*. Cambridge: Cambridge University Press, 13-28.
- OSTWALD, M. (1965): Pindar, *Nomos*, and Heracles. *Harvard Studies in Classical Philology*, 69, 109-138.
- PERLMAN, S. (1964): Quotations from poetry in Attic orators of the fourth century B.C. *The American Journal of Philology*, 85, (2), 155-172.
- PLATÓN (2000): *Gorgias*. Přeložil F. Novotný. Praha: Oikoymenh (skratka *Gorg.*).
- PLATÓN (2005): Obrana Sókrata. In: Platón: *Euthyfrón. Obrana Sókrata. Krittón*. Přeložil F. Novotný. Praha: Oikoymenh, 41-71 (skratka *Ap.*).
- PLATÓN (1961): *Zákony*. Přeložil F. Novotný, Praha: NČSAV (skratka *Leg.*).
- ROOD, T. (2006): Herodotus and foreign lands. In: Dewald, C. – Marincola, J. (eds.): *The Cambridge Companion to Herodotus*. Cambridge: Cambridge University Press, 290-305.
- THOMAS, R. (2006): The intellectual milieu of Herodotus. In: Dewald, C. – Marincola, J. (eds.): *The Cambridge Companion to Herodotus*. Cambridge: Cambridge University Press, 60-75.

Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0017/12 *Reflexia Homéra v antickej filozofii*.

Ulrich Wollner
Katedra filozofie FF UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
SR
e-mail: ulrich.wollner@umb.sk